

**BINUKID
STORIES**

**Preliminary Edition
Summer Institute of Linguistics
Nasuli, Malaybalay, Bukidnon
Philippines
Binukid
1965**

PREFACE

The primary purpose of this preliminary edition of stories in the Binukid dialect is for testing various alphabetical symbols by those already literate in a major dialect. It is hoped that such a test will help to determine the most practical alphabet for teaching literacy to those unfamiliar with written materials.

The proposed symbols include the following: a, b, k, d, e, g, h, i, l, m, n, ng, o, p, s, t, u, w, y. In proper names and borrowed words which have not been fully assimilated, the following additional symbols also occur: c, f, j, r, v, z. In such words the quality of each of the sounds represented by these symbols is approximately the same as that of the language from which it was most recently borrowed.

The glottal stop is indicated by a grave accent (`) when it occurs at the end of a word or at the end of a syllable that is followed by a consonant in the middle of a word (as in talètè 'lizard'). It is indicated by a hyphen (-) when it occurs following a consonant in the middle of a word (as in hal-u 'pestle'). It is not marked at the beginning of a word or between vowels.

Mary Jane Gardner

Ursula Post

Summer Institute of Linguistics

01.2-365-25 ✓

Si Pusung daw si Talandekà

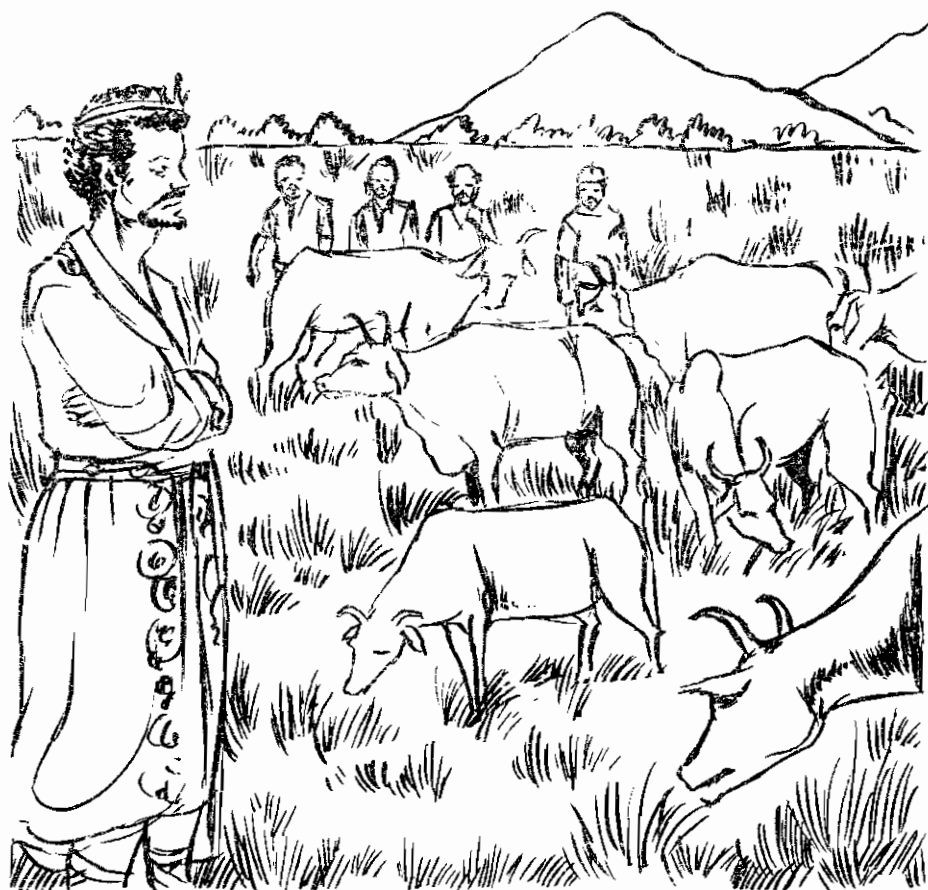
Patricio Lumutao

A pamaba haini si Pusung pahiphipanaw pausaug dun tayana ha wahig. Pagpakaduun din gan tayana ha labugà hi Talandekà, tagpangilamunà si Talandekà. Kagi taini ha Talandekà,

'Es, nakadini ka, biduen, basta man' kagi din, 'sa Pusung na, biduen gayed ha etaw. Ba hadi ad en tigbal' kagi din, 'ikaw mabiduan ba isan' kagi din, 'in-inuwen a ikaw ba hadi ad en ikaw mabiduan.' Kagi taini ha Talandekà, 'Haen ta daw' kagi din, 'bidui a daw ikaw ku laus ha biduen ka.' 'A' kagi taini ha Pusung, 'sikaw' kagi din, 'na, amigu ku ikaw. Hadi ad pakaatag tagbidu ta agkaanaana ta sa Minkayagan na, namadahan en. Diyà' kagi din, 'ta libabà isan su hadi nakapanagat timaan ta madakel ha sedà.' Kagi taini ha Talandekà 'Laus dà.' 'Laus na, agdiyà ad en. Sumalà iman ikaw ku lumupug ka na basta agdiyà ad en hu kanak.' Pulalaguy en si Pusung. A na, kumu kabayà man daan haini si Talandekà hu sedà, intampak din en haini sa dayumpak din dun tayan ha tued salad-ayà sa buu din. Palupug-lupug ki Pusung. Pulalaguy en si Pusung, na, tagpulalaguy en daan hayen si Talandekà. Pag-pakaubay-ubay dan ganin ta Minkayagan na, ag-kabelengan taini ha Talandekà ta madaging sa dagulus. Inu gaid haen? A, ba sigi en aglupug ta 'iyan man' kagi hi Pusung, 'ha namadahan en.' Kagi din, 'Lageng gid haena hu etaw ha

tagsasabà hu sedà. Agpasen ku.' Es, na, pag-pakaungaw ganin tayana hu Talandekà na, iyan yanaen dà man kadalem sa Mintayagan. Bul-ug hayan sa Pusung na, bà dà tagtiyadegà diyà ta pangpang. Kagi taini ha Talandekà, 'Laus kad en, Pusung. Imbà a man ikaw bidui?' Kagi taini ha Pusung, 'Es, na, kagi nu man gan ha "Hadî ka agkabiduan," na sinulay ku labi ikaw, ay ba bisan' kagi din, 'haena sa malumu dà ha bidù ku, na, laus kad en duun nasapen dangan en gid' kagi din, 'ku hustu en ha bidù, aman pa bà' kagi din, 'bà ku dà insagad ha bidù ba malaw-ay kad en' kagi din, 'nakagsalad-ayà hu buu. Bà kad panagat en ku laus ha namadahan ta aglikù ad hu kanak' kagi ta Pusung hai.

Sa Harì daw si Pusung

Mateo Loranza

Sa agbatbaten ku iman taini ha kadalemani,
Iyan sa sabuwa ha harì. Sa harì hoyon, amin
na ikhel sa mga mananap din. Amin tin baka.

Na, pipila en sa migbantay hu baka din. Na, agkaalatan sa baka. Lalima en sa tagkailis-ilis ha migbakidu taini ha baka ba agkaalatan. Kagi taini ha hari, 'Imbà ba agkaalati sa baka ku.' Amin nakapaliman ha etaw ha iyan ngadan din si Pusung. Kagi hi Pusung, 'Iyan a, hari, magbakidu tayan ha baka nu. Bisan' kagi din, 'sabuwa hudà' kagi din 'maalat dun tayan basta iyan a magbantay.' 'A' kagi taini ha hari, 'maayad' kagi din, 'iyan ka magbantay imbà agkangaalati.' Kagi taini ha Pusung, 'Maayad daw a ikaw lauya ka magbantay a ku makatulu en ha bulan.' A pahiphipanaw iman sa Pusung payanaen dun tayan ha baka. Sa pagsugud din en ganin pagtimà duun impan-ila din en sa duma ha baka. Impamaligyà din dayun gayed ha madakel gayed sa salapì din. Aman tagkalugay na agkaamin en hayan sa baka. Na, impan-ila din en sa duma ha baka. Atiyuay en pa man sa samà, a, daw din hayana tigbasa hayana sa ikug tayana ha sabuwa ha baka daw ilebeng din ta bugtà. Ihiket tayan sa ikug tayana ha baka hu pisi daw ihiket dini ta didalem ta bugtà ha pigbangbangan din daw hiketi daan dini ta pulù daw itagkes dini ta sampaw. A padidiyà tayà ha hari. 'Hari' kagi din, 'iyan man diay agkangalaag sa baka ta ag-

tagù man diy, 'kagi din, 'din ta bugtà. Atu
 kay diyà ki.' . migdumaduma en sidan tayan ha
 harì. 'Ahaa tayan, harì, a, daw dan pagbuligi
 ki Pusung ta gangiten ta,' kagi hi Pusung.
 'Iyan dà' kagi din. 'Na, ibitan ku sa pulù ta
 baka hayàn ta agkahaus en ngaay,' daw dan pag-
 buligi taini ha harì ibiti en hayàn sa ikug
 daw pagbaduta. A ba hadì dan agkabadut ta
 madesen. Kagi taini ha harì, 'Dumiyà ki ta
 balay daw tumimù ka diyà hu igbangbang ta ha
 bara ta madesen hai baduten.' A padidiyà iman
 hai sa Pusung ta balay. 'Na itugun man ku harì
 ha hadekan ku, kun, ikaw daw para ha mabutwa
 haena sa baka ha tagbadutaen day.' A na migpa-
 hadekhadekà en gan sidan ki Pusung. Migsugù
 en si Pusung ku sabandal. Kagi din, 'Ihat-en
 nu haini sa bara diyà ta harì.' Aman tagka-
 lugay en hu pagpahadekhadekà dan minulaguy en
 si Pusung. A kapedaan en hai tag-angat haini
 sa harì ta imbà man bà kalugay si Pusung sa
 labun man. Inikagi ku ha 'magdalìdalì ka ta
 mahaus en kan sa pulù taini ha ikug taini ha
 baka.' A ben ganin napedai en mag-angat hai
 sa harì. Hudà en tigbal si Pusung makalikù.
 Aman ta ben minulì en haini sa harì. 'Inu man'
 kagi din, 'Singyura,' kagi din, 'Lè hudà maka-

likò si Pusung.' 'Es,' kagi din man ganin ha 'magpahadekadekà kay kun daw para ha mabadut taena sa baka.' A napauk en haini sa hari. Kagi din, 'Daw nu dà, Pusung, ku makag-ahaay ki, ilambeg ta dà daan ikaw diyà ta dagat.' Kapila ganin ha aldaw pasiyu si Pusung dun tayan ha hari. A, hadi pa su pagkaahà ganina taini ha hari si Pusung, 'Na, mga sabandal,' kagi din, 'dakepa nuy si Pusung ta iyan hayan sabuwa ha migbiduay kanak.' A dinakep en gan hayan. 'A, iseled dun tayan ha lagenà' kagi din. 'Asem ku maugtu sa aldaw ilambeg hayan

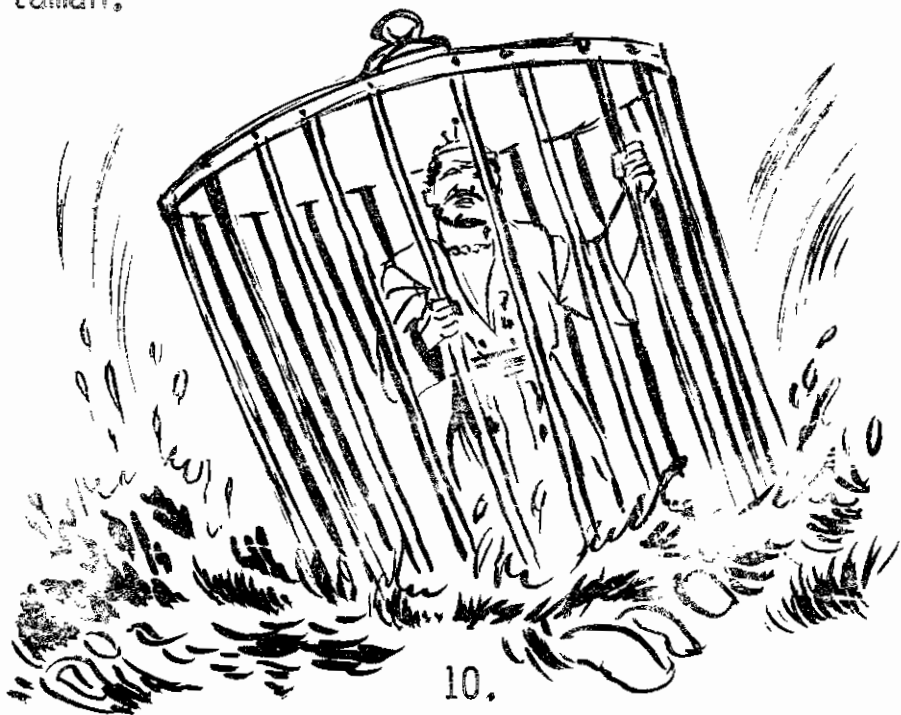

diyà ta dagat ta sabuwa hayan ha biduen gayed
 miglabay ha Pusung.' Aman ta intagù en si
 Pusung dun tayà ha lagenà. Iyan dà hayan tag-
 subayaen hi Pusung sa 'tambag ad labi agpanga-
 sawa tayà ha laga ta hari. Hadì ad labi agka-
 bayà ag-asawa. Hadì ad en labi agkabayà ag-
 asawa.' Iyan dà tagsublìsublien taini ha
 Pusung. Amin sabuwa ha mananagat ha tagpama-
 nuwità ha palimanen din. Amin sabuwa ha tag-
 kulahiay ha tag-ikagiya ha tambag en gayed ag-
 asawa ku laga ku hari. A paduduun dun tayana
 ha diyà ki Pusung. 'Inu man' kagi din,
 'Pusung, sa tag-ikagiyaen nu?' A, ba iyan dà
 tagsublìsublien din sa 'hadì a labi agkabayà
 ag-asawa ta laga tayà ha hari.' Kagi din,
 'Pusung, mambung ku iyan a ipaasawa ta agka-
 bayà a ag-asawa.' A kagi hi Pusung, 'Puwai ad
 en ikaw daw iyan kad tagù dun taini.' A pinu-
 waan en iman taini ha mananagat. Pangingse-
 seled duun tagù, a pigkeleban en ganin hayana
 hi Pusung. Kagi hi Pusung, 'Iyan nu dà pag-
 sublìsublien sa "human ad ag-asawa. Hadì ad
 iglambeg diyà ta dagat ta human ad labi agka-
 bayà ag-asawa." Iyan dà kan haen pagsublì-
 sublien.' Aman tagk ugtu en sa aldaw, natuman
 en sa taluminu duun ha ig-agbul en si Pusung.

A. duminiyà en hayan sa sabandal ha sinugù din iglambeg diyà ta dagat. Iyan dà tagsublìsubli-en tayana ha intagù duun sa 'agkabayà en ag-asawa, human en ag-asawa'. Es, hudà en magpaliliman hayan sa mga sabandal, inlambeg diyà ta dagat. Aman tagkalugay en kapila pasiyu dà pa man si Pusung. 'Es', kagi taini ha harì, 'Saa dà si Pusung. Imbà makaulì dà labun inagbul en gabì. Imbà makaulì ka dà.' 'Es, harì,' kagi din, 'iyan hinengdan ha igpakalikù ku dà dini ta diyà' kagi din, 'ta didalem ta dagat, bibu diyà kalipay. Madakel sa naahà ku ha etaw diyà. Dayun ha naahà ku daan diyà si Apù ha mga apù nu, si Amay nu didiyà. Bibu diyà gastu, bayli, bisan inu ha mga kalipay. Bibu kay diyà. Aman nakalikù a dini ta kagi ku amay nu, "Ipalupug dini su harì daw para ha

makalupug dini ta kanak ta maayad sa kahimtang ku dini." Na, itabun din dà diyà sa bisan inu ha mga butang din, asawa din, bisan inu ha mga galamiten din. Itabun din dà diyà ta madakel en dini sa mga baka, mga salapi, madakel en dini, kagi taini ha Pusung. 'A' kagi taini ha hari, 'inu man ku lumupug a.' Kagi 'Es, ilingen en gihapun kanak ha inlambeg a diyà ta dagat.' A duminiyà en gan sidan ta dagat. Dayun sa asawa din intabun din diyà ta balay. Dumaduma en sidan ki Pusung. A intagù dun tayana ha iagenà. Inlambeg diyà ta dagat hayan sa hari ha di pa minataypatay hayan sa hari ta nabiduan man hi Pusung. Dun dà taen taman.

Nannangenan Pinaagi ki Maria

Lorenza Loranza

Taini sabuwa ha bahi mailing ki Maria. Aman si Maria mamimìpiay lamang ha bahi. Ba sapian sa Amay din ta bul-ug si Maria na, hari si Amay din. Aman si Maria duminiyà ta wahig namipì. Tag-ulì si Maria, na, naahà din sa bayabas. Na, huminapit dayun duun. Miglublubà dun tayan ha kadadat-an. Pagkadun din tayan ha bayabas namimù en duun. Pangpangaen si Maria.

Hudà tungkey kalugay hu pangaen hi Maria, suminagad sa harì ha malaki daan ha harì. Saini ha harì inumaw din dayun si Maria. 'Huy!' kagi din, 'tag-inuwà ka, Maria, dun tayan.' 'A' kagi hi Maria, 'tagpangaen a hu bayabas tayan. Iyan bagad hu pubri, bisan inu sa maahà din kan-en din gayed.' 'Na, inu man,' kagi ta harì, 'sa nanam tayan ha bayabas?' 'A' kagi hi Maria, 'matinùtinù, mapasù-pasù.' 'A' kagi ta harì, 'hadì ka, Maria, tagtinuntu. Maayad sa kainsai ku ikaw.' 'A' kagi hi Maria, 'kenà ku,' kagi din, 'labi tinuntu isan' kagi din. 'Kumaen ka taini.' A aman sa harì haini inilahan din en sa harì hu bayabas. A kuminaen su harì. Pagkaen taini ha harì taini ha bayabas, nananam din labi duun hu mapasùpasù, na, matinù-tinù. 'A' kagi din, 'kenà tinuntu diay sa buhat nu.' A duminayun huminipanaw hai sa harì, paulì dun ku balay din. Kagi din, 'Hadì ku gayed madaeg-daeg' kagi din, 'si Maria.' Inu sa palanu taini ha harì? A naka-ahà hu batà ha tagbalabadà hu tagbis ha bengel. 'A' kagi taini ha harì, 'batà ka, dumini ka ta ag-ahaen ku hayan sa tagam nu.' A duminiyà dayun sa batà haini. Aman pagkaahà din taini

ha tagbis, inibitan din. Kagi din, 'Sikaw sa batà, timuen ku haini sa tagam nu. Ilahan ta ikaw 50 centavos.' A katimù taini ha hari haini sa bengel, inuwit din diyà ta balay.

Idata dun ku sundalu. Kagi din duun ta sundalu
 hai, 'Sundalu, ihat-un nu haini diyà ki Maria
 sa bengel daw ikagiya iman duun, "Agpasen din
 taini ha maselem ta ig-agpas ku igdam-ag daw
 lutuen din haini hu pitu ha patahi hu pag-
 lutù." Aman hai sa sundalu duminiyà ki Maria.
 Kagi din, 'Maria, taini su tagbis ha bengel
 lutuen hu haini hu pitu ha patahi hu paglutù.
 Agpasen nu taini ha maselem ta igdam-ag ta
 harì.' 'A' kagi hi Maria, 'idini daw taini',
 kagi din, 'hadì ku malutù,' kagi hi Maria,
 'haini pitu ha patahi ta hudà ku mga kahimanan.
 Ba hadì ka pa,' kagi din, 'tagpauwitan ta ku
 kahimanan hayàn sa harì.' A tuminimù hu dagum
 si Maria. Aman si Maria indata din dun taini
 ha sundalu haini sa dagum. Kagi din, 'Sundalu,
 ihat-un diyà ta harì hayà daw panalsalen ha-
 ini,' kagi din, 'lain sa kutsilya, kutsara daw
 palanggana daw hatsa ha para,' kagi din, 'ha-
 ini ha tagbis daw sa hatsa para igpanamped hu
 bekeg taini ta hadì ku,' kagi din, 'agkabaluy
 ta atiyuay sa mga kahimanan ku dini ta balay.'
 A, inhat-un dayun haini sa dagum dun ta harì
 hayàn. A hudà kabaluy ku harì ha magsalsal
 daan hu pitu daan ha kalasi ha salsalen dun
 taini igtalabahu taini ha tagbis. A pinala-

nuwan dayun taini ha harî, kagi din, 'In-inu-
wen ku gaid sa kakubii ku ki Maria.' Aman su
harî na, migpalanu en pa man. A tuminimù hu
kalabasi. A maadagi ha kalabasi daw timù hu
butilya. Aman haini sa butilya daw saini ha
kalabasi ihat-un diyà ta Maria. 'A ikagiya ki
Maria,' kagi din ta sundalu hai, 'ikagiya dà
ki Maria, ha "Sa kalabasi hai itagù din dun
taini ha butilya daw andamen din ku malanitan
ta madaetan haini sa kalabasi ta daw en haini
kalayuwa ku malugay en, gumulang en.'" 'A,
hee' kagi tai la sundalu. A pahiphipanaw sa
sundalu pa duun tai ha balay hi Maria. 'Dunya
Maria, taini su kalabasi, itagù nu dun taini
ha butilya.' 'Hee' kagi hi Maria, 'idini en.'
A tinimù din dayun haini sa kalabasi. Aman i-
ugsak diyà ta abu daw sugbaha. A timua hayan
sa butilya, iluglug dun tayan ha kalabasiyà
dan, isuup hayan sa kalabasi dun tayan ha bu-
tilya. A aldaw daan lauyen daan, pagheet din
dun tayan ha butilya tinimù dayun hi Maria.
'Ihat-un dun ta harî haen.' Kagi din, 'Ihat-un
nu taen haini diyà ta harî hayaa ta nakatagù
kud en.' A na, nabenalan gihapun su harî ta
nakatagù duun hu butilya su kalabasi.

Si Kikuy daw laku

Lorenza Loranza

Saini ha maama tagngadanan ki Kikuy. Aman si Kikuy taghipanaw hu nadiyù ha hipanaw. Malugay hu kahipanaw hi Kikuy na, nakaduun hu pilay ha kayu. Naanà din dayun sa tagliduga ha loku. A na, aman hayen sa Kikuy, inalenuwan

din haini sa laku. Kagi din, 'A tantu hai sa laku na, timuen ku ta makauma a iman diyà ta lungsud na, igbaligyà ku. Itimù ku hu kalabaw, itimù ku hu bargas. Aman makatimù a hu bargas, mag-aradu a.' Na, ku makatuhug dini ta dalan sa dadu ku na, sadahen ku. Na, bul-ug ta amin umagi duun ha etaw na, umawen ku, 'Huy, hadi kaw ag-agi dun tayan.' Na, napukaw su laku, na, nakapulaguy. Na, napengahan ha palanu din, na, hudà din katimù sa palanu din.

Si Kikuy daw lubi

Lorenza Loranza

Duminayun hu minipanaw nakauma diyà ta lungsud si Kikuy. Nakaahà hu lubi. 'Buhaten ku haini,' kagi din, 'ha lana'. Aman ha mabuhat din ha lana saini ha lubi in-ugsak din duun ku lamisahan. Pagkapengahi din pag-ugsak duun, minanday mininuu na migpalanu dayun. Kagi din, 'Saini ha lana na, igbaligyà ku. Mahalin haini magbalay a hu tungkay madagway ha balay. Aman' kagi din, 'magtinda a din ta sileb. Kada halin ku taini ha lana ku, na, magsapian a. Na, tungkay madagway,' kagi din. Na, nakayabu su lana. Na, napengahan gihapun sa palanu din. Hudà din kasagkaw sa maayad ha palanu. Naamin.

Sa Hapuy Diyà ta Malaybalay

Anacita Manukil

Pitsa trente hu Marsu migdiyà kay ta Malaybalay. Pag-uma day ta Can-ayan, na, napaliman day sa batbat ha nabigsulan sa Malaybalay. Dayun pag-uma day ta Malaybalay, na, migpasiyu kay. Pig-ahà day sa nangasunug ha balay. Dayun pagdiyà day ta centru ta Malaybalay, madakel labi sa etaw ha naahà day ha ag-ahà hu nangasunug ha mga balay. Dayun, na, madakel sa etaw daw mga salakiyan. Dayun pigbuhat sa trapik diyà ta karsada. Hadì ki pakagagi hu salakiyan ha madakel daw mga etaw.

Dayun, na, sa bumbiru pigtiligramahan diyà ta Cagayan ha dumiya ta Malaybalay ta iyan sa hapuy. Iyan makauma sa bumbiru, iyan nape-dengan en sa hapuy. Dayun pagpakadiya day ta Malaybalay, na, sigi pa agpedengan hu bumbiru sa mga hapuy ha sigi agkatubu. Dayun pinan-ahà sa mga hudà kaamin kasunug ha mga butang. Na, kaahà kay hu pigpinsa ha manggad ta hudà pa kaamin kasunug. Na, sa duma ha batbat. Na, amin bahi ha nahaldek hu hapuy ha agkasamukan daan hu mga butang dan. Agkasamuk ba sa nauwit din na arinula dà. Sigi tagseled-seled sa bahi ha tag-uwit-uwit hu arinula tagles-ug-les-ug. Dayun na, sa duma ha tindahan ha hudà kasunug, na, bà dà sidan pinanhimes dan sa mga butang dan. Pinan-awà diyà ta balay. Sa mga duma ha salakiyan pinangargahan hu mga butang. Dayun, pagkahapun na, pig-elangan sa taman hu nasunug daw para ku daleman hudà makaduun ha bisan sin-u ha etaw. Basta maaldaw, na, agpan-ahaen dà sa mga butang ha hudà kasunug. Na, agpan-ahaen daan hu tag-iya dum. Na, sa nangasunug sa balay din na, diyà naamul sidan ta Pueri-culture daw diyà ta Capitulu sidan naamul ta hudà dan agkaseled dun ha balay.

Sa Hapoy Diyà ta Malaybalay

Anacita Manukil

Pitsa trente ho Marso migdiyà kay ta Malaybalay. Pag-oma day ta Can-ayan, na, napaliman day sa batbat ha nabigsolan sa Malaybalay. Dayon pag-oma day ta Malaybalay, na, migpasiyo kay. Pig-ahà day sa nangasonog ha balay. Dayon pagdiyà day ta centro ta Malaybalay, marakel labi sa etaw ha naahà day ha ag-ahà ho nangasonog ha mga balay. Dayon, na, marakel sa etaw daw mga salakiyan. Dayon pigbohàt sa trapik diyà ta karsada. Harì ki pakagagi ho salakiyan ha marakel daw mga etaw. Dayon, na, sa bombiro pigtiligramahan diyà ta Cagayan ha domiyà ta Malaybalay ta iyan sa hapoy. Iyan makaoma sa bombiro, iyan nape-rengan en sa hapoy. Dayon pagpakadiyà day ta Malaybalay, na, sigi pa agperengan ho bombiro sa mga hapoy ha sigi agkatobo. Dayon pinan-ahà sa mga horà kaamin kasonog ha mga botang. Na, kaahà kay ho pigpinsa ha manggad ta horà pa kaamin kasonog. Na, sa doma ha batbat. Na, amin bahi ha nahaldek ho hapoy ha agkasamokan daan ho mga botang dan. Agkasamok ba sa naowit din na arinola dà. Sigi tagseled-seled sa bahi

ha tag-owit-owit ho arinola tagles-og-les-og.
Dayon na, sa doma ha tindahan ha horà kasonog,
na, bà dà siran pinanhimes dan sa mga botang
dan. Pinan-awà diyà ta balay. Sa mga doma ha
salakiyan pinangargahan ho mga botang. Dayon,
pagkahapon na, pig-elangan sa taman ho nasonog
daw para ko daleman horà makadoon ha bisan
sin-o ha etaw. Basta maaldaw, na, agpan-ahaen
dà sa mga botang ha horà kasonog. Na, agpan-
ahaen daan ho tag-iya doon. Na, sa nangasonog
sa balay din na, diyà naamol siran ta Pueri-
culture daw diyà ta Capitolio siran naamol ta
horà dan agkaseled don ha balay.